

розділу), в якій практику застосування кримінального закону з того чи іншого предмету дослідження піддавати самостійному поглибленому аналізу.

В аспекті впровадження наукових результатів у практику правозастосування авторам необхідно було би більш аргументовано доводити здатність наукових результатів дисертації підвищувати ефективність застосування кримінального закону, використовуючи при цьому методи моделювання, експерименту та інші тощо.

УДК: 343.98:343.343.3

А.В. Іваниця

**СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВА
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Наукова стаття присвячена висвітленню способів вчинення вбивства через необережність. Розглядаються різноманітні способи вчинення вбивства через необережність, а також розробляється їх класифікація для більш швидкого розслідування злочину.

Ключові слова: *вбивство через необережність, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину.*

Научная статья посвящена освещению способов совершения неосторожного убийства. Рассматриваются разнообразные способы совершения неосторожного убийства, а также разрабатывается их классификация для более быстрого и эффективного расследования преступления.

Ключевые слова: *неосторожное убийство, криминалистическая характеристика, способ совершения преступления.*

The scientific article is devoted illumination of some aspects of the investigation of the reckless homicide. Typical situations of the investigation are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent and next investigating acts is examined too.

Key words: *reckless homicide, criminalistic characteristic, investigating acts.*

Для формування концепції криміналістичної характеристики вбивств через необережність та розробки методики їх розслідування важливу роль відіграє спосіб вчинення таких злочинів. Знання типових способів вчинення необережних вбивств дозволяє ефективно застосовувати одну з найбільш ефективних та практичних

схем розкриття їх, яка представляється у послідовності: від слідів злочину – до способу його вчинення, а потім – до особи злочинця. На наш погляд, розкриття та розслідування *правопорушень* досліджуваної категорії розпочинається, як правило, з мінімального обсягу відомостей про особу потерпілого і особу злочинця. Проте слідчий має у розпорядженні інформацію щодо слідів злочину, як матеріально фіксованих змін у навколишньому середовищі внаслідок злочинного посягання.

Серед науковців, які в своїх роботах розглядали питання способу вчинення злочину, слід виділити наступних: В.В. Агафонов, В.П. Анциферов, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, О.М. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, М.І. Панов, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, О.Г. Філіппов, М.П. Яблоков та інші. Способи вчинення вбивств через необережність як елемент криміналістичної характеристики розглядалися лише деякими з вищезазначених авторів. Крім того, детального висвітлення даної проблеми немає в жодній роботі. В свою чергу наше дослідження є комплексним підходом до вивчення цієї проблеми через призму вивчення різних думок науковців та аналізу емпіричного матеріалу.

Метою даної статті є дослідження способів вчинення вбивств через необережність як елементу криміналістичної характеристики, а також визначення його взаємозв'язків з іншими елементами.

Для вирішення зазначеної мети, автором поставлені такі завдання:

- 1) дослідивши способи вчинення вбивств через необережність надати їй загальну характеристику;
- 2) визначити кореляційні взаємозв'язки способів вчинення досліджуваного виду діянь з іншими елементами криміналістичної характеристики вбивств через необережність.

Слід зазначити, що питання аналізу способу вчинення злочину як складової криміналістичної характеристики присвячено достатню кількість наукових праць. Так, Г.Г. Зуйков зазначає, що до змісту способу вчинення злочину входять дії, спрямовані на готування і приховування злочину, на підставі їх взаємозв'язку з іншими діями по здійсненню злочину [3, с. 186]. С.М. Зав'ялов, використовуючи традиційний підхід, розглядає спосіб вчинення злочину як триаду способів готування, вчинення та приховання злочину. На

його думку, ними виступає різновид діяльності людини, якій притаманні соціально-психологічні якості, орієнтувальні, сенсомоторні особливості суб'єкта [2, с. 5]. Отже, вказані вище наукові погляди явно відображають співвідношення способів скоєння злочинів з їх стадіями.

Закономірна залежність способів вчинення злочинів від детермінуючих їх обставин, а слідів злочину від способу, яким він був вчинений, лежить в основі криміналістичного вчення про спосіб вчинення злочину, що є теоретичною базою багатьох практичних рекомендацій криміналістики.

На думку Р.С. Белкіна, інформація про спосіб вчинення злочину та приховання його займає центральну частину криміналістичної характеристики. Вона включає і операційні відомості (процес вчинення та приховання), і дані про те, як дії злочинців відображаються в навколишньому середовищі. Тобто, які сліди злочинців та злочину виникають в результаті посягання, де потрібно їх шукати і як за ними відновити механізм вчинення злочину [7, с. 145].

Спосіб вчинення злочинів може характеризувати особа злочинця, її психічний та фізичний стан, рівень інтелекту, місце роботи та коло виконуваних повноважень, встановлення яких сприяє оперативному встановленню конкретної винної особи.

При цьому вивчення даних слідчої практики доводить, що при характеристиці способів вчинення вбивств через необережність слід зазначити, що злочинці не проводять ґрунтовної підготовчої роботи. В контексті розуміння поняття "готування до злочину", в яке законодавець вкладає дії з підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змову на вчинення злочину, усунення перешкод, інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст.14 КК України), злочинці при вчиненні необережних вбивств такі дії не вчинюють. Вони не вивчають досвід інших злочинців, не підшукують місце та обстановку вчинення злочину, не продумують заздалегідь способи приховання слідів злочину.

Проаналізовані наукові джерела свідчать, що існуючі розходження у поглядах вчених стосуються питань про те, чи властивий спосіб злочинам, вчинюваним з необережності, а у зв'язку з цим чи включає він у себе у всіх випадках дії з підготовки та прихо-

вання злочину. Якщо під способом вчинення злочину розуміється форма прояву злочинної дії або бездіяльності (метод, прийом чи сукупність засобів, що використовуються для вчинення злочину) [9, с. 105], то найбільший вплив на вибір способу здійснюють мотив і мета вчинення вбивства через необережність.

Знання про спосіб вчинення вбивств через необережність встановлюється в процесі виникнення інформації про сам злочин та важливі елементи його криміналістичної характеристики, серед яких слід назвати в першу чергу спосіб вчинення таких вбивств, особу злочинця, матеріальну обстановку. Логічно, що інформація про спосіб вчинення таких вбивств залежить від тих конкретних умов, в яких злочинець діяв.

У свою чергу, така інформація стає відомою досліднику завдяки процесам утворення слідів. Тому між наведеними елементами криміналістичної характеристики існують кореляційні залежності, що пов'язують їх між собою та взаємообумовлюють їх.

Наприклад, способи вчинення вбивств через необережність шляхом недбалого (а від того злочинного) порушення медичних правил виключають правильну постановку діагнозу потерпілого, розшифрування симптомів хвороби, вірний вибір методу лікування, дотримання приписів медичних правил.

Так, гр. О., не маючи відповідної медичної освіти та навичок, став натискати рукою в область шиї потерпілої гр. Ф., яка знепритомніла. Гр. О. неодноразово натискав на грудну клітину, брюшну порожнину та тулуб збоку, прикладаючи при цьому вагу власного тіла. Внаслідок власної самовпевненості гр. О. завдав потерпілому тілесні пошкодження у вигляді кроволиття в м'які тканини задньої частини голови, локальний перелам під'язичної кістки зліва, тупу травму органів грудної порожнини, перелам 4-8 ребер справа, 4-9 ребер зліва, розрив тонкого та 12-персного кишечника, кроволиття під капсулу діафрагмальної поверхні правої долі печінки, в область воріт правої нирки, кроволиття під епікард передньої поверхні серця. Від завданих ушкоджень потерпіла Ф. померла. [6]

Навіть у межах наукового дослідження неможливо навести вичерпний перелік способів вчинення вбивств через необережність, оскільки його зміст можуть складати різноманітні дії, залежно від умов, в яких знаходилися потерпілий та злочинець, обстановки

місця події. Завдяки такій обумовленості спосіб – є дією (системою дій), що використовується при виконанні певної роботи, здійсненні чого-небудь [8, с. 231]. Він конкретизує сам злочин, встановлює момент його початку та закінчення, саме тому традиційно виділяють спосіб підготовки до злочину, вчинення злочину, приховання злочину.

Результати вивчення матеріалів кримінальних справ, порушених за ознаками ст. 119 КК України свідчать, що вбивства через необережність характеризуються типовими способами: застосування вогнепальної зброї (68% випадків), нанесення смертельного удару по тілу потерпілого (21% випадків, з яких руками було нанесено смертельних ударів у 12%, а різними предметами – у 9% справ), ураження струмом (5% випадків), підпал (3%), вибух (3%).

Окрім діяльності, вбивство через необережність може бути вчинено і шляхом пасивної поведінки злочинця (бездіяльності), проте такі випадки поодинокі. Вони пов'язані, зазвичай, з порушенням або ігноруванням правил техніки безпеки чи з обов'язком виконання певних правил поведінки. Злочинна бездіяльність – це пасивна форма поведінки особи, що полягає у не вчиненні нею конкретної дії (дій), яку вона повинна була і могла вчинити за певних умов. Пасивне ігнорування особою своїх обов'язків може впливати із невиконання розпоряджень закону чи іншого нормативно-правового акта, які вимагають від особи вчинення або утримання від вчинення певних дій.

Так, Заводським районним судом м. Запоріжжя В. визнана винною у вбивстві через необережність. Вона недостатньо кормила свого малолітнього сина, в результаті чого дитина померла від дистрофії [4]. Інший приклад бездіяльності винної особи пов'язаний із ненаданням медичним працівником хворому необхідних ліків через власну неухважність.

Слід також наголосити, що при розслідуванні вбивств через необережність є випадки приховування зазначених злочинів. Так, один із дослідників характеристики способу приховування злочинів В.М. Даньшин розглядає приховування злочину як форму протидії розслідуванню, спрямовану на перешкоджання йому та здійснювану злочинцем у різних формах [1, с. 6]. Дане визначення дає можливість вдало його використати стосовно характеристики

вбивств через необережність. Адже злочинці дійсно можуть удаватися до різних способів їх приховання як традиційними так і незвичайними способами.

Аналогічно як і спосіб вчинення злочину, спосіб його приховання сучасними авторами оцінюється як динамічний комплекс поведінкових актів, які здійснюються послідовно, цілеспрямовано, навмисно і супроводжуються вольовими бажаннями злочинця знищити, замаскувати, сфальсифікувати сліди злочину. Причому вид прояву такої діяльності при прихованні вбивств через необережність може виступати як варіант поведінки злочинця, обумовлений різними суб'єктивними та об'єктивними чинниками (в тому числі особливостями обстановки вчинення злочину, професійного та життєвого досвіду, технічного оснащення, наявності співучасників, тощо) [1, с. 8-10].

У зв'язку із зазначеним, на наш погляд, слід зупинитися на співвідношенні способів вчинення та приховання вбивств через необережність. При цьому треба пам'ятати, що, по-перше, вони не завжди взаємопов'язані, по-друге, спосіб вчинення не завжди детермінований способом приховання і навпаки, на відміну від способу вчинення та приховання навмисних видів вбивств, які переломлюються через обстановку вчинення злочину, предмет та знаряддя, фізичні, психічні, розумові ознаки особи злочинця, способи приховання та вчинення вбивств через необережність не охоплюються єдиним задумом та плануванням з подальшою реалізацією у механізмі злочину. Тому при одному і тому ж способі вчинення вбивств через необережність механізм таких вбивств може бути різний.

Проте вчинення вбивства через необережність не виключає існування для винного різноманіття способів приховання факту такого вбивства, які спрямовані на приховання факту злочину, ускладнення ідентифікації потерпілого, інсценування нещасного випадку чи самогубства потерпілого, знищення слідів своєї причетності до злочинної події. В таких випадках винні нерідко закопують труп, знищують одяг, документи, інші особисті речі потерпілого, прячуть чи знищують знаряддя вчинення злочину.

Так, за фактом вчинення гр. О. на полюванні необережного вбивства потерпілого гр. М. винний удався до скидання у водо-

йму мисливської рушниці, побоюючись свого викриття. На допиті він заявив, що рушниця була у нього викрадена невідомими. Проте якісний збір слідчим доказів, зокрема, прочисування місця вчинення злочину та відшукування зброї, співставлення показань дружини та сусідів винного дозволили йому викрити неправдиві свідчення гр. М.

Інший приклад також підтверджує несподіваність ситуації вчинення злочину винним, який одразу після його вчинення свідомо вирішив удатися до приховання слідів скоєного. Так, у жовтні 1998 р. в Київському районі Автономної Республіки Крим пропав без вісті гр. К. 1976 р.н. Виконаними ОРЗ встановити місце перебування К. або його трупа не вдалося. У листопаді 1999 р. в поле зору правоохоронних органів Білогірського РВ МВС України в АРК потрапив гр. Л., підозрюваний у вчиненні хуліганства. Під час допиту за фактом ДТП Л. повідомив про те, що у жовтні 1998 р. він під час полювання у лісосіці Київського району вбив з мисливської рушниці невідомого, помилково прийнявши його за дикого звіра. Злякавшись вчиненого та побоюючись притягнення до кримінальної відповідальності, гр. Л. поховав труп невідомого чоловіка в полі КСПП "Світанок". Допомогу гр. Л. у похованні трупа надала його рідна сестра. Проведеними ОРЗ та оглядом місця події було встановлено особу пропалоного без вісті К. та виявлені ознаки вбивства через необережність [5]. Як бачимо з наведеного прикладу, винний удався до залучення родича у процес приховання слідів злочину, усвідомлюючи при цьому, що тим самим він протидіє розкриттю злочину та притягненню його до відповідальності.

Вивчені кримінальні справи доводять, що як правило, ознаки способу приховання вбивств через необережність проявляються після вчинення вбивства і обумовлені прагненням особи приховати, знищити сліди вбивства, уникнути тим самим кримінальної відповідальності. Встановлення можливого способу приховання таких злочинів, беззаперечно, важливо при версифікації процесу розслідування, перевірці версій, підготовці та проведенні слідчих дій.

Проведене анкетування слідчих свідчить, що найбільш поширеним способом приховання необережних вбивств є приховання

трупа, його розчленування. Друга поширена форма приховання злочину – знищення та приховання знарядь вчинення злочину. Третьою формою такого приховання виступає інсценування іншого злочину, самогубства, нещасного випадку. Вибір способу приховання вбивств через необережність визначається двома важливими умовами: метою вчинення приховання та психологічною готовністю та фізичною можливістю злочинця застосувати конкретний спосіб.

Матеріали вивчених нами кримінальних справ демонструють, що способом протидії розслідуванню вбивств через необережність нерідко обирається дача завідомо неправдивих показань підозрюваним (75% протоколів первинних допитів підозрюваних), знищення речових доказів (56% кримінальних справ), навмисне залишення злочинцями на місці події чужих речей з метою заплутати слідчого, приховати власні необережні дії (18% випадків). У всіх випадках такі форми протидії обиралися винними цілеспрямовано, навмисно, задля ухилення від відповідальності.

Таким чином, знання способів вчинення вбивств через необережність, а також слідів їх вчинення необхідне у висуненні версій, визначенні напрямку розслідування, кола осіб, що вчинили злочин. Між елементами криміналістичної характеристики існують залежності, вони відіграють важливу роль у побудові методики розслідування вбивств через необережність.

Подальша розробка дослідженої проблеми можлива у напрямку встановлення кореляційних зв'язків між способом вчинення вбивства з необережності та іншими елементами криміналістичної характеристики досліджуваної категорії злочинів.

Список використаної літератури:

1. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / М.В. Даньшин. – Х., 2000. – С.6
2. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / С.М. Зав'ялов. – С.5
3. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: Дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. - М., 1970. - С. 176 - 186.

4. Кримінальна справа № 1 96/97 / Архів Заводського районного суду м. Запоріжжя.
5. Кримінальна справа №209-7/01/ Архів Симферопольського міського суду.
6. Кримінальна справа №34-09 / Архів Ленінського суду м. Чебоксари (Республіка Чувашія). [Електронний документ]. - Режим доступу до документа: <http://www.actoscope.com/pfo/chyvaschiya>.
7. Криминалистика: ученик для вузів / Под ред. Р.С. Белкина. - М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - С. 689.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов /Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. - 20-е изд., стереотип. - М.: Русский язык, 1988. - С. 618.
9. Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции. - М.: Наука, 1980. - С. 105.

УДК 343.352(477)

Д.М. Горбачов

**ЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ
СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Особливі ознаки суб'єкта злочину мають важливе кримінально-правове значення, оскільки надають можливість визнати особу суб'єктом відповідного злочину та є специфічними і необхідними умовами для притягнення такої особи до кримінальної відповідальності. Теоретична класифікація ускладнених спеціальними ознаками кримінально-правових норм, що містять лише спеціального суб'єкта вчинення злочину, або ж він виступає складовою частиною "спеціального складу" злочину, є необхідною як в теоретичному, так і в практичному плані.

Ключові слова: *спеціальний суб'єкт, службова особа, класифікація, критерій.*

Особые признаки субъекта преступления имеют важное уголовно-правовое значение, поскольку предоставляют возможность признать лицо субъектом соответствующего преступления и являются специфическими и необходимыми условиями для привлечения такого лица к уголовной ответственности. Теоретическая классификация осложненных специальными признаками уголовно-правовых норм, содержащих только специального субъекта совершения преступления, или же он выступает составной частью "специального состава" преступления, является необходимым как в теоретическом, так и в практическом плане.